

Ezt még el kell mondanom. Talán jobban megelevenedik a pár napos szabadságharc, ha mi meséljük, nem a tankönyvek.

Délelőtt megjelent az egyetemen néhány egyetemista és lelkesen közölték, hogy megalakult a MEFESZ (addig csak a DISZ létezett) Később kihirdették, hogy délután a lengyelek mellett lehet tüntetni a Bem szobornál. Nem sokat értettem az egészből, de természetesen mentem.

Fantasztikus látvány volt a vonulás, mi a pesti parton mentünk, de a budai part is tele volt. Mondták, hogy munkások is csatlakoztak. Megjelentek a lyukas zászlók, összegyűltünk a parlament előtt (mi nem jutottunk el a Bem szoborhoz), vártuk Nagy Imrét a Parlament előtt, este lett, eloltották a villanyt a téren az elvtársak, sokan Szabad Nép tekerceset gyújtottak "Ég a hazugság!" kiáltással, aztán jött Nagy Imre: Elvtársak!--Nem vagyunk elvtársak!--Honfitársaim!--Eddig nyilván közismert a történet. Ahogy oszlott a tömeg, azt hallottam, hogy "Mentsük meg a sajtószabadságot, menjünk a Szikra nyomdához" Hát mentem a többiekkel, itt volt a közelben.

A nyomda emeleti géptermében néhány nyomdász még ott volt, az ablakoknál meg srácok helyezkedtek el puskával, géppisztollyal. Volt katona is, aki kilógott a laktanyából. Nekem nem volt fegyverem, nem is értettem hozzá, láttam, hogy felesleges vagyok, de éjfél felé járt. Lementem a földszinti étkező terembe és vártam a hajnalt, hogy meginduljanak a villamosok Valahol szereztem egy röplapot a 12 ponttal, ezt betettem az anatómiai atlaszomba emlékné, Ahogy világosodott, lövöldözés kezdődött, aztán jól öltözött katonák elfoglalták az épületet, mindenkit megmotoztak (Elég idegesek voltak, kissé remegett a kezük) Jó széles sorokba állítottak, a menetoszlopot katonák fogták közre és mentünk a Szabadság tér felé, majd tovább a Nádor utcán. A hajnali csendben egy emeleti ablakból gyerekhang hallatszott: Anyu, hova viszik a bácsikat? Az egyik katona odakiáltott: Vigye el a gyereket az ablakból, nem neki való ez a látvány! Valaki megszólalt a sorból: Hadd tanuljon egy kis történelmet! A Nádor utcában (akkor másképp hívták) bekanyarodtunk egy zárt udvarra, melyből egy ablaktalan garázsféle nagy terem nyílt, Valahol fent rádió szólt, statáriumról a fegyveresek és propagandát terjesztők ellen, azt hiszem, Nagy Imre beszélt. Közben egy fogolyról kiderült, hogy most szabadult a börtönből, és vadonatúj felöltőjét egy betört kirakatból szerezte. A fiúk kilökdösték maguk közül (Beszenyezte a forradalmat! kiáltással) a katonák meg elvitték.

Mikor sorra kerültem, a garázsban egy kis asztalnál egy őrnaggyal szemben foglaltam helyet. A falnál körben sok fiú állt hátratett kézzel, gondolom, ők már "bűnösnek" találtattak. Kérdezett fegyverről, ellenforradalmi propaganda anyagról. Bánatosan odaadtam neki a 12 pontot, nem kockáztattam, hogy ők találják meg (lehet, hogy kár volt, mert nem vizsgálta át a táskámat, csak kirakatta a benne lévő anatómiai atlaszt, meg bonckést). Mondta, hogy elmehetek. Kérdeztem: Visszamehetek az egyetemre? (Azt hittem, ma is lesznek előadások, sejtelmem se volt, mi folyik a városban.) Azt mondta majdnem barátságosan: Nyugodtan visszamehet, a statárium vagy elítél, vagy felment. De ne találkozzunk még egyszer. Volt olyan érzésem, hogy ő is rühelli az egészet.

Hazagyalogoltam a Petzvál utcába, mondták a tesók, hogy apánk bement az egyetemre engem keresni. A Kálvin téren mellette talált valakit fejbe egy eltévedt golyó. (Az is előfordult, hogy egy ávós a padlásról lövöldözött a járókelőkre) ---Pár nap múlva megjött Jozsó bátyátok (akkor Vera vőlegénye) Kecskemétről, utazott tehervagon fékező fülkéjében is. Elmondta, hogy a várost orosz ágyúk és tankok veszik körül. Akkor megértettem, hogy mire számíthatunk. Mindezzel együtt szép, tiszta, nemes szabadságharc volt. Azért nem mondanám forradalomnak, mert nem akartunk kapitalizmust. Akkor még hittünk a demokratikus szocializmusban. Jugoszláviában már folytak efféle (kudarcba fulladt) kísérletek a munkás öngazgatással. Ilyen világról, mint a mai, nem álmodtunk. Így volt.

Az egyetem központi épülete az Üllői úton a belső klinikai telepen volt (Szentkirályi-Mária és Baross utca között, 5 klinikával együtt. A külső klinikai telep, meg az anatómiai intézetek a Klinikák megállónál voltak. A kémiai és élettani tanszékek akkor az ELTE tömbben a Puskin utcában működtek. Rengeteget gyalogoltunk ezek között, mert a diákbérlet csak napi két utazásra szólt, korlátlanra meg nem telt. Jó hosszú szünetet tettek két előadás közé, út közben meg lehetett kiflit enni és szövegelni. Sportszerűen éltünk János bá (a ravasz Jani bácsi, a sakkmester, az más volt).

Október 24-én kialudtam forradalmi kalandomat, majd 25-én Apánkkal és Rezsővel (+Verával?) elindultunk szétnézni a városban. A Gellért téren nagy tömeg volt. A szovjet hősi emlékművet már szétverték, most a Műegyetemről kötélén függeszkedve szereltek lefelé egy vörös csillagot a srácok. A Szabadság híd pesti hídfője mellett (a Közgáznál) jól látható volt egy "baráti" szovjet tank, rajta lyukas magyar zászló, meg fiatalok, akik nyilván itt is magyarázták a ruszoknak, hogy nem vagyunk "fasisztú". Amikor a csillag lehullott, a tank lecsapta fedelét és géppuskával löni kezdett minket meg csillagberhelőket, pattogtak a lövedékek szerteszét. Hadviselt atyánk egyből bemenekített minket a szálló melletti (Gellért?) utcába, a Szeged étterem kissé bemélyedő üveglakaihoz lapultunk a golyók elől. Apánk pocakja kissé kiállt a takarásból, szurkoltam, hogy el ne találják (ilyen részleteket képes rögzíteni az emlékezet). Aztán a tank elvonult (nyilván rádiókapcsolatban állt a főgórékkal), mi meg tovább kutagoltunk az Astoriáig. Ott is egy tank állt zászlóval és "fraternizáló" diákokkal, aztán ez is hirtelen lecsapta a fedelét és indult a Nyugati irányába. Nem emlékszem pontosan, mi meddig jutottunk, Rezső azt mondta, hogy a Szabadság térig. Mindenesetre, hallottuk, hogy a Parlamentnél szörnyű mészárlás van, így hát visszafordultunk. Megúsztuk..

Csak adalékként említeném, hogy Matkovics Bandi barátomat, aki nagy fotós volt (az ő édesapja temetéséről írtam a Rekviemet), elkapták, amikor kilőtt testvéri tankokat fotózott a Corvin köz táján. Megjárta Munkácsot (vagy Ungvárt). Kopaszra nyírva tért haza, azt mondták neki, ne beszéljen semmiről.

Azon a címen gondolkoztam, hogy "Apánk és Savanyú", de ez inkább maradjon alcím. Ha jól tudom, 1951-ben mondta Apánknak igazgatója és barátja, Doroszlai Károly a Mester utcai kereskedelmi iskolában, hogy "Zoltán, nem tudlak tovább védeni". A válságba jutott, megvadult Rákosi banda nyilván egyházi tevékenysége miatt szaglászott apánk után. Apánk valahogy összeakadt Szávai Nándorral, régi ismerőseivel, a Rákóczi Gimnázium igazgatójával, aki francia szakos tanár volt, több Anatole France könyvet fordított magyarra, és mellelég valamiért jó káder volt (talán szakszervezeti vezető felesége miatt). Helyzetét arra használta, hogy

kitűnő tanári kart hozzon össze apánkhoz hasonló gyanús alakokból. Szalai Imre pl. ferences szerzetes volt, de akadt ciszteres, meg szentendrei hithű ortodox is. Ez a bátor ember elég iasztó küllemű volt sovány, görcsös, mindig szomorú arcával, nyávogó hangjával. Beceneve Savanyú volt. Nos, Apánk így került a Rákóczi orosz tanárnak Egy évvel később apánk úgy döntött, hogy ha már nem tudja az egész családot Bpestre hozni, legalább az egyik fiú lakjon vele, ez voltam én. Savanyú azonnal saját keretében felvett, aztán mikor szóban került, melyik osztályba menjek, ezt mondta: Én a fiamat Szalai Imre osztályába adnám. Így is lett. Ez a volt ferences szerzetes, rendjéhez méltó jóságos, vidám, de nagyon határozott ember volt, minden reggel fél nyolckor bejött az osztályba (némileg zavarva az elmaradt házi feladatok megírását) azzal a köszöntéssel, hogy " hogy vagytok kis magyarjaim? Nagyon sokat kaptunk tőle. Zöld köpenye miatt Imi bácsi a Moszat Dzsimi nevet kapta, mellesleg biológiát és kémiát tanított---Egyszer valamiért az irodába küldtek, és ajtót nyitva sikerült a mögötte álló Savanyút fejbe verni. Rám nézett és ezt nyávogta: Mády, te úgy csinálsz, mintha kettőig se tudnál számolni.--A forradalom napjaiban (én már akkor egyetemista voltam) apánkat választották a forradalmi bizottság élére. Igyekezett lehűteni a fiatalabb kollégák forradalmi hevületét (tudta, hogy Budapest orosz tankok és ágyúk gyűűjében van) és lebeszélte őket arról, hogy leváltsák igazgatójukat.---Végül nem tudom, mikor és miért került sor igazgatóváltásra, apánkat mindenestre azonnal nyugdíjazták, amint elérte 60-ik évét (1958* szeptemberében), pedig még szívesen maradt volna addig, míg a lányok is érettségiznek. Szinte haláláig dolgozott, hogy sovány nyugdíját kiegészítse - no meg szeretett is tanítani.

* * *

Mády Rezső válasza:

János írása nekem is hozott új ismereteket, pedig én egy évet ott jártam (4.o.). Véletlenül emlékszem az ig. váltás hátterére. Egy Temesi nevű kádernak, aki a fővárosi tanácsnál dolgozott oktatási felügyelőként, nyugdíjazása előtt kellett a magasabb ig. fizetés. Ezért Savanyút elhelyezték másik gimn-ba, és ez a kellemetlen fráter jött a helyére. Temesi persze azonnal elküldte apánkat nyugdíjba, mihelyt tudta, mert valami haverosának kellett a helye.

* A visszaemlékezésben helytelen a dátum, hogy '58-ban nyugdíjazták. Mi csak tudjuk, hogy 1961-ben még az osztályfőnökünk volt, aztán a '61-'62-es utolsó évünkben már nem.

Viczián Miklós